

VĒSTURES AVOTI

Ēriks Jēkabsons

1905. GADA REVOLŪCIJA: LATVIEŠU SOCIĀLDEMOKRĀTU PROPAGANDISTES MILDAS KĻAVIŅAS (SALNĀS) DIENASGRĀMATA

1905. gada revolūcija Krievijā bija viens no būtiskākajiem pavērsieniem visas impērijas un arī Latvijas vēsturē. Salīdzinot ar citām Krievijas guberņām, revolūcijas norise visradikālākā bija Baltijas, Lietuvas, Polijas un Aizkaukāza guberņās, resp., tur, kur blakus smagajiem saimnieciskajiem un sociālajiem apstākļiem bija vērojama arī nacionālā apspiešana un dažādi ierobežojumi. Latvijā revolūcija sākās ar demonstrācijas apšaušanu Rīgā Daugavmalā 1905. gada 13. janvārī, sekoja plaša streiku kustība pilsētās, kas pakāpeniski pārauga arī bruņotā cīņā, ieskaitot teroristiska rakstura darbību, turklāt revolucionārā kustība aptvēra arī laukus, tika nodedzinātas vairāk nekā 400 muižas. 1905. gada nogalē norises sasniedza kulmināciju, vairākās vietās sākoties bruņotai sacelšanās kustībai. Varas iestādes reaģēja, ieviešot karastāvokli un nosūtot uz Baltijas guberņām karaspēku kā soda ekspedīcijas. Sākās varas struktūru terors, kura rezultātā saskaņā ar līdz šim historiogrāfijā izskanējušajiem, taču daudzējādā ziņā vēl pārbaudāmiem un precizējamiem datiem ap 4000 Latvijas iedzīvotāju tika nogalināti bez tiesas, 427 – ar karatiesu spriedumiem, apmēram 8000 piesprieda dažāda termiņa cietumsodu, 2652 – ieslodzījumu Sibīrijas katorgā, vēl apmēram 5000 devās politiskajā trimdā uz Rietumvalstīm. Visumā revolucionārā kustība turpinājās vēl 1906. un 1907. gadā.¹ Tomēr revolūcija panāca būtiskas izmaiņas impērijas iekšējā iekārtā, radot aizmetņus demokrātisku brīvību ieviešanai, cita starpā tajā zināmu politisku pieredzi bija guvuši daudzi vēlāki neatkarīgās Latvijas valsts politiskie un sabiedriskie darbinieki, starp kuriem bija arī Voldemārs Salnais un viņa kundze Milda Salnā, dzimusi Kļaviņa.

Milda Kļaviņa dzimusi 1886. gada 1. septembrī Nītaures pagasta “Lejas Savēļos” saimnieka un zemes īpašnieka ģimenē. Uzņēmīgais

tēvs drīz pārcēlās uz Rīgu, kur kopā ar saviem brāļiem atvēra pirmo latviešu klavieru fabriku. Milda mācījās Latviešu labdarības biedrības skolā, pēc tam – prestižajā krievu Lomonosova sieviešu ģimnāzijā.²

Patī Milda Salnā 1966. gadā autobiogrāfijā rakstīja, ka pirmo ievirzienu demokrātiskā ideoloģijā mantoja no Aspazijas un Jāņa Asara priekšlasījumiem Mīlgrāvja “Ziemeļblāzmā”, turklāt “latviskajā Latviešu biedrības skolā izaugusi latviski-nacionālā jutoņa”, pēc pāriešanas 1901. gadā uz “krievisko Lomonosova ģimnāziju, noved pie vairākkārtējiem incidentiem ar līdzskolniecēm krievietēm” (citā reizē pati izteicās – bijusi “kā ezis starp krievu činavnieku meitām”). Rezultātā jaunieie iesaistījās nelegālo sociāldemokrātu jaunatnes pulciņu darbībā Rīgā, turklāt 1904. gadā tajos darbojās samērā liels skaits izglītības iestāžu vecāko klašu dažādu tautību skolēnu. 1905. gada janvārī ģimnāzija tika pabeigta ar labām sekmēm. Sākoties revolūcijai, Milda Kļaviņa un arī Voldemārs Salnais aktīvi iesaistījās tās norisēs Vidzemē (piemēram, 1905. gada 5. jūnijā piedalījās baznīcas demonstrācijā Nītaurē, bet 27. novembrī – mītiņā Cēsīs³) un Rīgā, darbodamies kā Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas propagandisti. Gadījās arī “asāki notikumi”, ko apliecina pašas vēlāk piezīmēs atzīmētais: “1905. g. okt. sākumā piedzīvojums ar “Steņku” (Jānis Liepiņš) un kaujiniekiem Vērmanes dārzā. “Jēpis” ar kaujiniekiem nošauj kazaka zirgu.” Starp citu, minētā epizode avotos atspoguļojas šādi: 1905. gada 16. oktobrī ap diviem dienā streikotāji radīja nekārtības Aleksandra ielā, apturēja važoņus, izsēdināja no tiem braucējus, bojāja pajūgus. Ieradās 9. Jeļizavetogradas dragūnu pulka dragūni, uz viņiem sāka šaut kaujinieki no Vērmanes dārza. Divus dragūnus ievainoja, vienu zirgu nošāva, divus ievainoja. Par to 1907. gada 10. maijā Jāni Dūriņu notiesāja uz 10 gadiem katorgā, Pēteri Baumanu uz 6 gadiem un 8 mēnešiem katorgā.⁴

Sprīžot pēc tālāk publicētās dienasgrāmatas ierakstiem, jaunības radikālisms un Rīgas sociāldemokrātu sabiedrībā valdošais politiskais noskaņojums šajā laikā licis viņai ieņemt diezgan radikālu nostāju attieksmē pret pastāvošo iekārtu un tās izmaiņšanas principiem.

1906. gada janvārī viņa bēga uz Šveici, taču lielā mērā mīlestības dēļ pret “Tomu” (Voldemāru Salno) jau pēc dažiem mēnešiem atgriezās Krievijā un Rīgā, un jūnijā abi apprecējās, bet jūlijā piedzima viņas un Voldemāra Salnā dēls Ģirts, kurš kopā ar brāli auga pie

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Предъявительница сего, дворянка Миллада
Киявине, дочь Кривовицкихъ, проживавшая въ Петербургѣ

дворянской женской гимназии, издѣ въ которой вступила 15 февраля 1905 г. по прошению, съ историческимъ

исповѣданіемъ, родившаяся 20 августа 1886 года, въ мартѣ 1905 года была допущена въ Рижской Ломоносовской женской гимназии къ экзамену изъ курса 7-го класса, при чемъ получила слѣдующія отлѣтки:

по закону Божию	4	/отлично/
по русскому языку	4	/отлично/
по церковнославянскому языку	4	/отлично/
по французскому языку		
по немецкому языку		
по естественной исторіи	5	/отлично/
по исторіи	4	/отлично/
по географіи	4	/отлично/
по физикѣ и	} 3	/удовлетв.
мат.-физик. географіи		

Постановленіемъ Педагогическаго Совѣта гимназии,

3 мая 1905 года опредѣлено: выдать _____ свидѣтельство

_____ курса 7-го класса женскихъ гимназій
Городнаго Просвѣщенія.

_____ мая 1-го дня 1905 года.

Педагогическаго Совѣта В. Мовшвицъ

Секретари Совѣта В. Караминъ

vecvecākiem (V. Salnā vecākiem) Lubānas pagastā, kamēr vecāki atradās Sibīrijā un ASV (Rīgā neilgi pirms Mildas Salnās aresta 1907. gadā, jau cietumā, piedzima arī otrs dēls – Ārijs, kurš mira 12 gadu vecumā 1919. gadā, tā arī nesaņēma savus vecākus).

1907. gada jūlijā, Latvijas Sociāldemokrātijas propagandistei M. Kļaviņai piedaloties nelegālā sapulcē, kurā tika spriests par arodbiedrības izveidi, viņa līdz ar citiem tika arestēta, ievietota Terminrietumā Matīsa ielā kopā ar citām pazīstamām revolucionārēm – Henrieti Dermani un Lidiju Zariņu (viena no kaujinieku veiktā uzbrukuma Centrārietumam organizatorēm)⁵.

Tā paša gada decembrī karatiesa Rīgā viņai piesprieda mūža izsūtījumu (dzīvesbiedram Voldemāram Salnajam tika piespriesti seši gadi katorgā). Tiesas sprieduma kopija Latvijas Valsts vēstures arhīvā atklāj interesantas detaļas: spriedums tika pasludināts 1907. gada 21. decembra vakarā, apsūdzētie – Pēteris Baunis no Vidrižu pagasta (dzimis 1879. gadā), Marija Blūma no Raņķu pagasta (dzimusi 1887. gadā), Jānis Mednis no Kārdzabas pagasta (dzimis 1885. gadā), Emma – Krūmiņa Emma Jāņa meita no Rīgas apriņķa “Kečiskij” (iespējams, Ķekavas – Ē. J.) pagasta (dzimusi 1888. gadā), Jānis Lasmanis no Seces pagasta (dzimis 1880. gadā), Kārlis Ozoliņš no Rīgas apriņķa (dzimis 1881. gadā), Anna Ozoliņa – Kārļa sieva, 27 gadus veca, Pēteris Ģipslis no Baižkalna pagasta (dzimis 1889. gadā), Voldemārs Krastiņš no Odzianas pagasta (dzimis 1883. gadā), Augusts Peizums no Cēsu apriņķa Vecgrostonas pagasta (dzimis 1883. gadā), Rūdolfs Kokle no Valkas apriņķa (dzimis 1888. gadā), Augusts Čoke no Rencēnu pagasta (dzimis 1882. gadā), Maksimiliāns Pečors no Valmiermuižas pagasta

(dzimis 1879. gadā). Visi tika apsūdzēti darbībā “slepenā biedrībā”, “naudas vākšanā partijas vajadzībām”, nelegālas literatūras izplatīšanā. Tiesa piesprieda Mednim un Ozoliņam sešus, Koklem un Baunim – četrus gadus katorgas, Annu Ozoliņu, Emmu Krūmiņu, Ģipsli, Krastiņu, Lasmani, Peizumu, Pečoru un Čoki notiesāja ar izsūtījumu, Mariju Blūmu attaisnoja. 1907. gada 23. decembrī Baltijas ģenerālgubernators spriedumu apstiprināja. Turklāt 1911. gada 16. septembrī oficiāli noskaidrojās, ka Jāņa Medņa īstais vārds ir Voldemārs Salnais, un arestētā vārdu mainīja tiesas spriedums 1911. gada 8. oktobrī. No minētā dokumenta izriet, ka Milda Kļaviņa patiesībā tika tiesāta kā Emma Krūmiņa.⁶ Pati vēlāk atcerējās, ka bijusi “šuvēja” ar “nelegāli iegūtu pasi”⁷.

Izvesta uz Biruļkas sādžu 400 kilometrus ziemeļos no Irkutskas, viņa pēc pusgada no turienes aizbēga, ieguva Pievolgas vācu kolonijas iedzīvotājas pasi uz Olgas Komanienas vārda un vairākus gadus dzīvoja Irkutskā, strādājot arī par valodu mājskolotāju ģenerāļa Karla Butovska triju bērnu ģimenē. Pēc apmēram trīs gadiem, 1911. gadā, kad Apsardzības nodaļa (politiskā policija), cenžējot korespondenci, atklāja viņas atrašanās vietu, spiesta bēgt uz ārzemēm kopā ar dzīvesbiedru. Dzīvoja un darbojās Vīnē, tad – ASV, kur bija latviešu sociāldemokrātu koporganizācijas lektore un strādāja laikraksta “Strādnieks” redakcijā.

1917. gadā kopā ar Voldemāru Salno devās atceļā uz dzimteni cauri Harbinai (Mandžūrijā), 1918.–1920. gadā uzturoties Vladivostokā, kur aktīvi piedalījās Imantas pulka karavīru aprūpē (Hūvera institūta arhīvā, V. Salnā kolekcijā, glabājas nelieli M. Salnās atmiņu pieraksti par šo laiku). Latvijā atgriezās 1920. gadā, strādāja Ārlietu ministrijā, Latvijas Telegrāfa aģentūrā, bija Satversmes sapulces sociāldemokrātiskā mazākuma izdevuma “Darba Balss” redaktore, turklāt minētais bija saistīts ar aktīvu darbību šajā Margēra Skujenieka vadītajā sociāldemokrātu mazinieku politiskajā grupējumā. Aktīvi darbojās Latvju sieviešu nacionālajā līgā, rakstīja presē par sabiedriski politiskiem jautājumiem utt.

Pēc tam M. Salnās darbība bija saistīta ar viņas vīru – diplomātu un ārlietu ministru Voldemāru Salno.⁸ Kā raksta viņa pati 1966. gadā, darbojās kā “rakstisku apcerējumu tulkotāja, redaktrise un preses referente”. Valsts okupācija ģimeni pārsteidza Zviedrijā, kur V. Salnais bija sūtnis, un Otrā pasaules kara laikā viņa kundze

palīdzēja “uzturēt nelegālus sakarus ar dzimteni un sniegt tikpat nelegālus ziņojumus sabiedrotajiem”. Pēc kara dzīvoja Stokholmā, darbojās Baltiešu humanitārajā apvienībā (ģenerālsekretāre) un Latvijas P.E.N. klubā (ģenerālsekretāre), citās trimdas organizācijās. Mirusi 1970. gada 21. maijā.

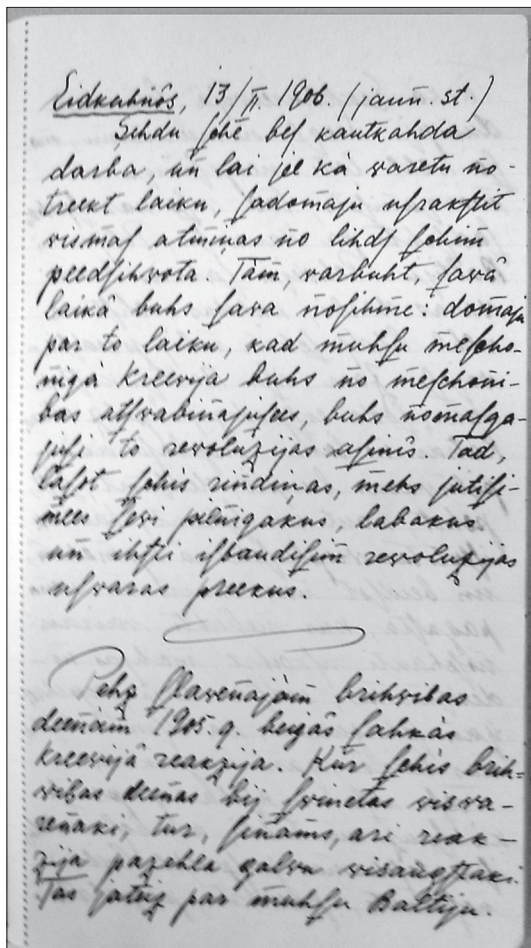
Publicētais dokuments tapis 1906. gada februārī, atrodoties ceļā no Latvijas uz Šveici. To rakstījusī divdesmitgadīgā meitene un jau zināmu pieredzi guvusī revolucionāre atklāj Latvijas vēsturei svarīgus aspektus, pirmkārt un detalizēti – veidu, kādā simtiem revolūcijas dalībnieku, kuriem pastiprinātās Krievijas varas iestāžu reakcijas apstākļos aplūkojamajā laikā draudēja ieslodzījuma un pat nāves briesmas, nelegāli pameta Krieviju, dodoties uz Vāciju un tālāk – Rietumeiropu un ASV (izmantojot robežsardzes vienību karavīru korupciju, resp., viņus piekukuļojot), otrkārt – atklāj jaunas, dedzīgas latviešu revolucionāres iekšējo pasauli – naidu pret cariskās Krievijas amatpersonām kā revolūcijas ienaidniekiem, nicinājumu pret “prūšiem” jeb vāciešiem, neierasto Vācijas un Šveices apstākļu redzējumu, galu galā – sniedz informāciju par situāciju un noskaņojumu Rīgā 1905. gada beigās un 1906. gada sākumā, kā arī skaitliski lielajā Cīrihes latviešu sociāldemokrātu jeb emigrantu kopienā 1906. gada sākumā. Turklāt valstsvīra un diplomāta Voldemāra Salnā kundze arī pati bija Latvijas sabiedrībā un politikā samērā nozīmīga persona, kuras dzīvesstāsts tāpēc kļūst vēl būtiskāks.

Publicētajā dokumentā, kurš glabājas Stenforda Universitātes Hūvera institūta arhīvā esošajā Voldemāra Salnā dokumentu kolekcijā, iespēju robežās saglabāta autores lietotā oriģinālrakstība, nepieciešamības gadījumā sniedzot skaidrojumus par žargonvārdiem un aplūkojamajā laikā lietotajām vārdu formām.

Dokuments

Eidkūnos,⁹ 13.II/1906. (jaunā st.)

Sēžu še bez kautkāda darba, un, lai jel kā varētu notriekt laiku, sadomāju uzrakstīt vismaz atmiņas no līdz šim piedzīvotā. Tām, varbūt, savā laikā būs sava nozīme: domāju par to laiku, kad mūsu mežonīgā Krievija būs no mežonības atsvabinājusies, būs nomazgājusi to revolūcijas asinīs. Tad, lasot šīs rindiņas, mēs jutīsimies sevi pilnīgākus, labākus un īsti izbaudīsim revolūcijas uzvaras priekus.

nav vairs neviena pagasta, kur nebūtu vairāki nošauti, uzkārti, mājas nodedzinātas, iedzīvotāji piepērti gan žagariem, kā dzimtbūšanas laikos, gan nagaikām.¹⁰

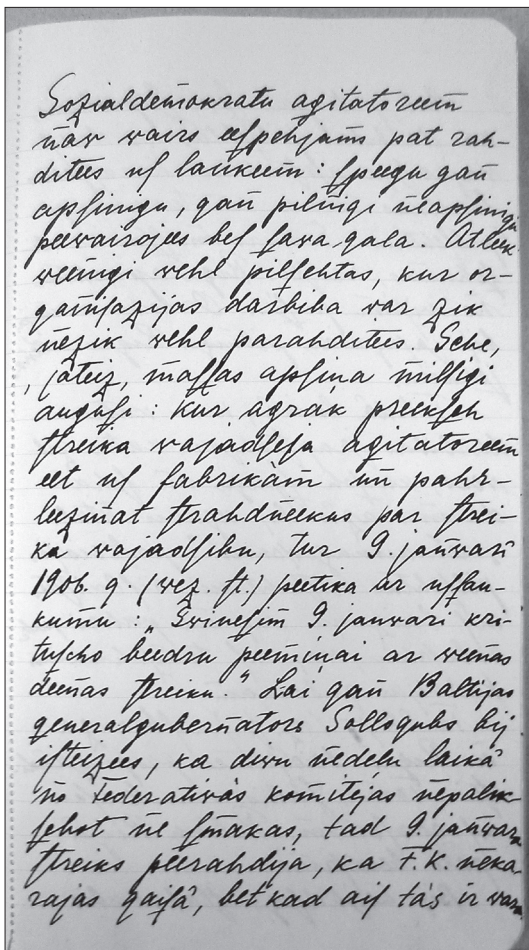
Tiesa īsa un aša: paprasa, kā sauc, un tūliņ ar bez kādas izmeklēšanas piespriež sodu: nošauts, pakārts, piepērts. Sociāldemokrātu aģitatoriem nav vairs iespējams pat rādīties uz laukiem: spiegu gan apzinīgu, gan pilnīgi neapzinīgu pavairojies bez sava gala. Atliek vienīgi vēl pilsētas, kur organizācijas darbība var cik ne cik vēl parādīties. Šeit, jāteic, masas apziņa milzīgi augusi: kur agrāk priekš

streika vajadzēja agitatoriem iet uz fabrikām un pārliecināt strādniekus par streika vajadzību, tur 9. janvārī 1906. g. (vec. st.) pietika ar uzsaukumu: "Svinēsim 9. janvāri kritušo biedru piemiņai ar vienas dienas streiku."¹¹ Lai gan Baltijas ģenerālgubernators Sologubs¹² bij izteicies, ka divu nedēļu laikā no Federatīvās komitejas¹³ nepalikšot ne smakas, tad 9. janvāra streiks pierādīja, ka F. K. nekarājas gaisā, bet kad aiz tās ir vara.

Bet pats par sevi saprotams, ka darbībai pilsētās arī drīz vajadzēja apstāties. Karaspēks savilkās tuvāk un tuvāk ap pilsētām. Sākās masas kratīšanas, aresti. Rīgu apņēma no visām pusēm Orlova¹⁴ armija. Bij jāsagaida pilnīga Rīgas ielenkšana.

Tādā laikā, kur katrai darbībai jāapstājas, katrs cilvēks, kurš spiegu un žandarmu acīs bij ieguvis tituli "neblagonadezhnyi",¹⁵ pasteidzās pilsētas atstāt un aizlaisties uz laiciņu vai nu pāri pār robežu, vai nu uz tumšākām Krievijas guberņām.

Tā 22.I (vec. st.)¹⁶ aizbrauca no Rīgas beidzami propagandisti: Toms,¹⁷ Jānis¹⁸ un Mazais¹⁹ uz ārzemēm. Paliku Rīgā pati beidzamā.

Bij nejdzīgs stāvoklis. Katra praktiska darbība beigusies, ar teoriju nodarboties arī nav nekādas iespējamības, jo no Rīgas apkārtnes nāk tās trakākās ziņas: Ziemeļblāzma,²⁰ Auseklis,²¹ Jonatāna biedrības²² nosvilinātas; ķeras pat liberāļiem fabrikantiem, kā, piem., A. Dombrovskim,²³ pie rīkles. Nācu pie tās pārliecības, ka manai dzīvei šē nav nozīmes; var iznākt tik pilnīgi nevajadzīga riskēšana ar savu dzīvību. 23.I līdz ar Dubinu²⁴ nosūtījām vēstuli uz robežu, ka būsīm tur 27./I vakarā.

No Rīgas bij jātiek laukā, cik ātri vien iespējams, jo bij sagaidāma Rīgas ielenkšana. Izbraucām 25./I.

No Rīgas līdz Dvinskai²⁵ visas stacijas pilnas zaldātu un draģu. Varēja sagaidīt visa vilciena izklatīšanu. Gulēju II. klasē uz beņķa un gaidīju, ka katru brīdi kāds spiegs bāzīs durvju šķirbā galvu. Dubina brauca III. klasē, par to man arī bij bēdas. Tā tricēdama un drebēdama, iebraucu ap pulkst. 5 pc. psd.²⁶ Dvinskā un domāju, ka nu ir bēdām gals, jo Dvinskā, mūsu komūnā,²⁷ vajag atrasties Ansim.²⁸ Tur varēs palikt līdz 27./I un tad ar vienu rāvienu drāzt uz Veržbolovu.²⁹

Bet, kā tas kādreiz notiek šai pasaulītē, cilvēks, no vilka bēgdams, uzskrien lāčam virsū.

Aizbraucu ar fūrmani³⁰ uz komūnu – Anša ne vēsts. Esot jau kādu nedēļu kamēr aizbraucis. Nu, domāju, tas nekas. Apprastos, vai var palikt pa nakti. Žīdu meitene atbild ar “jā”, uztaisa mums vēl samovaru,³¹ un mēs abi ar Dubinu gudrojam likties uz auss un gulēt līdz rītam; nožēlojam tik, ka Anša nav, kas mūs rīt varētu pavadāt pa pilsētu, lai mēs cik ne cik iepazītos ar Dvinsku. Te, kā no skaidras debess negaiss, tā mums uzbrūk ziņa, ka Dvinskā esot karastāvoklis, kratot veselus kvartālus, un Ansis taisni tādēļ aizbraucis, ka katru brīdi sagaidot komūnas kratīšanu. Ko nu darīt? Palikt tur nekādi nevarējām; iet uz viesnīcu arī ne – iespējama lieta, jo pasēs stundas laikā jāpieraksta učastkā³² un bez tam bij jau bijuši gadījumi, ka viesnīcnieki pavisam nepieņem viesus no Baltijas, bet parāda tiem durvis. Ieskrējām kā circeņi pelnos. Neatlika nekas cits, kā sēsties fūrmanī un drāzt uz kurjerskuju,³³ kurš atiet 10.33. min. 3 minūtes priekš vilciena atiešanas bijām stacijā un, izgrūduši par biļetēm 12 rubļ., aizlīgojām uz Viļņu. Jāpiezīmē vēl tas, ka prombraucot uz mūsu ielas stūra jau stāvēja kar[avīrs].

Pienācām tur ap pulkst. 2 naktī. Apstājāmie “Bellevue” viesnīcā un gudrojām, ko nu darīt. Šodien tik vēl 26./I. Tālāk braukt var vienīgi 27./I pēc pusdienas vai arī 26./I un apstāties Kovnā.³⁴ Bet, kādi tur tie dzīves apstākļi, kas to atkal lai sazin. 26./I no rīta apskatījām Viļņu. Pilsēta ļoti skaista. Ja mums nebūtu jāievēro krainiaia konspiratsiia,³⁵ tad gan visas malas būtu izložņājuši. Tagad tik tā pavirši šo to apskatījām. Zamkovaia gora³⁶ un apkārtējie vaļņi apaudzēti krūmiem. Pati pilsēta kalnaina un arī diezgan bagāta kokiem. Vasarā, kad viss zaļš, še vajag būt ļoti skaisti. Pilskalnā neuzkāpām: negribējām prašņāt un paši ceļa nezinājām. Esot ļoti skaists skats: visa pilsēta kā uz delnas.

Tas smukākais bij tas, ka klejojot tā samaldījāmie, ka nekā vairs nesapratām – ne uz priekšu, ne atpakaļ. Kā jau katreiz tādos gadījumos, glābējs bij fūrmans.

Vakarā nejauši satikām Gulbju Jaņķeli.³⁷ Tas mūs apmierināja, ka viesnīcā mums neviens klāt neķeršoties, un mēs ar tādā gadījumā nolēmām palikt tepat Viļņā līdz 27./I pēcpusdienā.

Tā tad jānodzīvo Viļņā gandrīz 2 dienas un 2 naktis. Darba nekāda nav; nepacietība satikt Tomu un Jāni aug; uzbudinājums arī liels, ka neuzklūp mums policija ar visiem saviem jautājumiem, “kur”, “kādēļ” u.t.t., uz kuriem gan bijām pastāvīgi sagatavoti. Gara stāvoklis, vārdu sakot, nejēdzīgs. Gaidīt gaidām, kaut jel tiktu pāri, tad varētu justies sevi pavisam citādi.

27./I nobraucām uz pēcpusdienas vilcienu, nopirkām biļetes līdz Veržbolovo II. kl., bet, tā kā pēdējā bij pilna, tad iesēdināja mūs I. kl. kupejā – braucām kā baroni.

Jo tuvāk nācām ceļa galam, jo vairāk uzbudinājāmie, jo nebij ne mazākās jēgas par to, kas mūs gaida priekšā.

Piļviškos³⁸ mūs vajadzēja sagaidīt žīdam. Es ar vislielāko uzbudinājumu skatos uz visām pusēm – nav. Tā kā nezinām nekā cita, ko darīt, tad braucām tālāk līdz pašai Veržbolovai.

Nu, tagad jāsaka, ka mums visu ceļu jau gadījās laimīgi izmukt, bet pat visi Kibartieši³⁹ atzina,⁴⁰ ka tāda laime, kā mums Veržbolovas stacijā, esot tiešām kas rets.

Lieta tā, ka no stacijas netiek nemaz ārā bez žandarmu ziņas, i paprasa pases un uz kurieni brauks. Ja pases izrādās no Baltijas, tad bez runas ņem cieti.

Saprotams, ka arī mēs tikām šo mežoņu rokās. Prasa, kādēļ šē atbraukuši. Es sataisu tik naivu ģimīti, cik tik nu iespējams, un stāstu, ka no Berlīnes brauc šurp viena slima tante, kurai esmu atbraukusi pretim, un tas puisis ir mans pavadonis. Gan šie tur rausījās, gan stāipījās, beidzot tomēr pierakstīja pases un atlaida.

Nu, slava bogu,⁴¹ tiktāl godīgi. Pasaucām nosil'shchiku⁴² un liekam nest mūsu paciņas uz viesnīcu. Gadījies tāds vecs vācietis, liels dzērājs un pļāpa. Sāk mums par visu ko stāstīt, un mēs atkal visu ko izvelkam. Beidzot dabūjam no šā zināt, kur atrodas mums vajadzīgie cilvēki, liekam vēl turp sevi aizvest ļoti omulīgā kārtā.

Te mūs pārsteidz vēsts, ka Toms, Jāns un Mazais iegāzušies. No sākuma nevarēju apķert, cik briesmīga šī vēsts. Aizgājām atpakaļ uz viesnīcu kā sadragāta. Aukstā un nemīlīgā viesnīcas istaba vēl pavairoja slikto gara stāvokli. Tā bij īsta moku nakts. Nosaluši, gluži slimi pamodāmies otrā rītā, t.i., 28./I ap pulkst. 5, tā kā ap 6 mūs solīja pārskapēt⁴³ pāri. Bet nekā. Bij vēl jānomocās viesnīcā līdz pulkst. 3 pēc pusd[ienas]. Atnāca konter-bandists⁴⁴ – ļoti tipisks bandīts. Par visu viņš runā tik auksti un ar tādu apsvēršanu, ka ticēt viņam nevar ne vārda – viss ir priekš tā šēpte, bet tās dēļ viņš ir gatavs ielikt otram dunci ribās.

Ap 3 mūs aizsūtīja pie kāda leišu zemnieka – pāri skapētāja. Atkal smuki tipi: pats vecis – leitis, tā sieva un visa saime ar visu ēku. Vecais apprasījās par to, kā iet Baltijā, un apstāstīja atkal par visu, ko pats zināja. Un pazīt viņš pazina visus: ir Trepovu,⁴⁵ ir Dubasovu,⁴⁶ ir Vitti⁴⁷ u.c. visus Krievijas draņķus.

Notupējām šē līdz ½ 6 otrā rītā, t.i., 29./I. Bij atkal gara nakts. Domas pastāvīgi pie šiem cietumā. Būtu atdevusi visu, būtu sēdējusi viņu vietā, lai tik zinātu, ka viņi brīvi. Visa lielā interese tikt pāri pār robežu maz pa mazam zūd. Liekas taisni kā noziegums aizbraukt un atstāt viņus te. Pie tam vēl dabūjam zināt, ka pirmdien, t.i., 30./I viņus sūtīšot pa etapu⁴⁸ uz Kovnu. Tā tad katrs uz savu pusi, varbūt uz nekad neredzēšanos...

½ 6 rītā 29./I pa celiņu līdz robežai skriešus vien, jo 6 maiņa vaktīs – bail, ka nenokavē. Zaldāts mūs sagaida. Tas arī ļoti interesants tips: "Stoi, stoi, nichego ne boisia, barynia!"⁴⁹ man laikam nekad neizies no prāta. Viņam bija ļoti skaista vintovka:⁵⁰ tāda plāna, slaida, ar paplatu štiku.⁵¹ No robežas ceļa līdz upītei taciņas nav. Lai nepaliktu pēdas, tad jāiet pa melnu: gar grāvi vien un tad

pa tūruma arumiem. Tur neredz arī nevienas pēdiņas; bet, tiklīdz pāri pār upīti – robežu, tad, kā no gaisa nokritis, vesels nobrists ceļš. Nezinājām, uz kuru pusi iet, likām tik pa pēdām līdz Eidkūnu ceļam. Pirmais, ko iedomājāties, kad bijām pāri, bij: “Tā, tagad Prūšos! Kādēļ gan šie tāpat nevarēja pāriet!?”...

Bij ļoti auksts, sevišķi tāpēc, ka līdz robežai skrējām, sakarsām, bet tad gājām lēnām. Nonācām Eidkūnos gluži nosaluši, izdauzījāmies pie vienas viesnīcas, otras, nekur nav rūmes. Un salti, ka ne glābties. Lādējām tos Prūšus, bet tas neko nelīdzēja. Bij jālien beigās lielajā Veltera hotelī. Tur, paldies dievam, istabu dabūjām, bet aukstu, kā kūti. Pastellējām kafiju, nevaram sagaidīt. Sulaiņi, visu nakti jau noņēmušies, rupji līdz beidzamam. Pastaipījāmies pa gultu, nomazgājāmies gan dūšīgi, samaksājām vienu sālitu⁵² rēķinu un gājām uz Hotel “Deutshes Haus”, kur pie mums solījās atnākt kibartieši.

Atnāca un atnesa labu vēsti: kāds no mūsējiem esot izmucis no Volkovišku⁵³ cietuma. Kurš – to nezina. Nevarot tik viņu dabūt rokā. Noņēmāmies gaidīt bēgli līdz pirmdienas vakaram un tad braukt tālāk. Tātad visu svētdienu 11./II (j.st.) un 12./II.

Atkal briesmīga garlaicība. Sēdi un domā par šiem. Un domas ar katru brīdi paliek smagākas un smagākas, liekas, ka nospiedīs pašu. Prātā nāk tās ilūzijas, kuras šie būvēja šķiroties: Berlīne, Berne, Šveice. Un tagad – cietums. Man bij briesmīgi grūti šķiroties, likās, ka šie aizbrauks un mēs nekad vairs neredzēsīties: viņi dzīvos Šveicē un mani šie Krievijā vai nu uzkārs, vai nošaus. Un tagad – pavisam otrādi. Nejēdzīgs stāvoklis!

Vakarā dabūjām izbaudīt Prūsijas tuvumu Krievijai. Paņēmām biļetes līdz Insterburgai.⁵⁴ Kāpām vagonā, te prūšu žandarms aiz krāgas cieti un prasa pasi. Ieraudzījis Krievijas pasi, viņš teic: “Aber das ist ja kein Pass! Gehen Sie zurück über die Grenze und fragen Sie den Gubernator einen Pass!”⁵⁵ Gan es manījos tikt vagonā, kamēr šis ar Dubinu ņēmās, bet kāpj pakaļ un sveiž laukā. Ak tu prūšu sivēns! Bij tā uz viņu dusmas, ka gribējās tā īsti krieviski viņam iegāzt. Labi gan vēl, ka biļetes naudu dabūjām atpakaļ. Gri-bējās teikt: “Na hier stinkt es auch nach Russland!”⁵⁶

Bij jābrauc atpakaļ uz viesnīcu – nekā nevari tu cilvēks darīt. Gudrojām, kā tagad tikt tālāk. Ar to žandarmu, sasodīts prūšu junkurs, jau laikam nevarēs tikt galā. Aizsūtījām pristavam⁵⁷ zīmīti, lai atnāk ar padomiem – vienīgais, kas atliek.

Šodien atkal tas pats vecais, sēdi un domā, un domā, vai traks palikdams, vienas un tās pašas domas. Neviens nenāk, nesaprotu, ko darīt. Labi vēl, ka dabūjām zināt, ka pristavs ap 5 mūs apmeklēšot. Redzēsim, pie kāda gala slēdziena nāksim.

Iz cietuma izmukušo arī nevaram sagaidīt: es baidos, vai viņš nebūs samaldījies kādā mežā un nosalis. Taisni traki ap dūšu. Pat rakstīšana iznāk gluži mehāniska. Krūtis un galva nejēdzīgi sāp: ja tā ies vēl pāris dienas, tad negarantēju par savu veselību. Nekad nebiju iedomājusies, ka šie pāri var būt vēl nejēdzīgāki kā Krievijā.

Pulksten 8 vakarā.

Atnāca žīds ar labām ziņām: vēl viens esot izbēdzis Volkovišku aresta mājas; divi atlikušie pārvesti uz cietumu. Izmukušie atrodas organizācijā Bunda⁵⁸ un, kā rādās, ātrāk prom nebrauks, kamēr visi nebūs laukā. Paliek pavisam citādi ap dūšu, kad dabūn tā ko dzirdēt.

Rīt jābrauc vienu staciju tālāk, lai nebūtu jāsastopas ar nejēdzīgo Eidkūnu žandarmu. Vai tad tiešām netiks no sasodītiem Prūšiem laukā!? Joki ar viņiem tiešām ir. Tagad, ap pulkst. 9 pēc jaunajām ziņām esam drusku nomierinājušies un varam sakārtot iespaidus, kādus dabūjām no Eidkūniem. Vispirms pilsētiņa ļoti buržuāziska. Izņemot iebraucējus laukstrādniekus, proletāriešu te nemaz neredz. Veikalos arī maz viņu: ļoti attīstīta bērnu ekspluatācija. Gadu 8–10 veci bērni stāv aiz letes, apkalpo viesnīcās u.t.t. No lielajiem tie dzird, zināms, tikai rupjības un tā arī paši paliek notrulināti, nespēj attīstīties – pilnīgi izvirst. Būs jāiepazīstas tuvāk ar Prūsijas likumiem par bērnu ekspluatāciju, tautas izglītību u.t.t. Ja pēdējā būtu piespiesta, tad tak nebūtu iespējama tik lieliska ekspluatācija.

Mūs gan laikam uz vietas pazīst, kas mēs par putniem. Iznāca viendien joki. Dubina stacijā prasa “Worwärts”⁵⁹ Šie sāk smieties un saka, ka tādu lietu šiem neesot. Ļoti raksturīgi⁶⁰ priekš prūšu mājpiļsoņiem un zemniekiem!

Pilsētiņa glīta. Galvenā iela apstādīta kokiem; pie mājām dārziņi. Visur manāma vācieša akurātā roka. Pavisam kas cits nekā Kibartos, kuri tak atrodas pāra simts soļu no šejienes.

Ievērojami ir šejienes Schutzmaņi.⁶¹ Šodien zem mūsu viesnīcas logiem bij tirdziņš, uz kuru, zināms, arī šie bija ieradušies un kā tītari savos fliegelmanteļos⁶² cienīgi špacierēja⁶³ pa tirgu. Zemnieki

viņus godbijīgi sveicina. Šie tik-tik atbild un paliek vēl lielāki savā ādā, bet labāk sakot fliegelmantelī. Mēs abi ar Dubinu no tā laika, kad stacijā mūs schutzmans izsēdināja no vagona, nevaram viņus ne acu galā ieraudzīt. Ir tak saprotams tāds krievu gorodovojs: nav kas riktīgi, paņem tevi aiz krāga un aizved uz učastku. Bet es pavisam nesaprotu tādu schutzmani: viņš tevi mierīgā garā izsēdina no vagona bez kādiem ieročiem, ar vienu vienīgu, varbūt vēl aprūsējušu zobenu pie sāniem! Kā krievu revolucionāra man gribētos ar viņu kādreiz pamēroties spēkiem. Tiešām, ja mūsu gorodovojem⁶⁴ būtu tik tāds plīks zobens, tad tiešām nezinu, cik viņu vēl tagad būtu uz Rīgas ielām, kur viņus uz to labāko apbruņotus knallē⁶⁵ zemē kā zvirbuļus!

Ar savu viesnīcu esam gluži mierā: pusdienas labas, prūšu kapija⁶⁶ mums arī smeķ ļoti labi, bet taisni iemilējušies esam Vācijas alū: baidāmies, ka nepaliekam par žūpām. Un tad vēl viena nelaime: Dubinas lielais krievu vēders nevar apmierināties ar šejienes mazaļiem se[ze?]meļiem,⁶⁷ priekš viņa vienmēr maizes par maz.

Kaitina mūs vienīgi viesnīcas klavieres: visu garu dienu tās mašīna strādā. Ja vēl nejēdzīgi ap dūšu un šajās dienās tur pumperē,⁶⁸ tad gan nevar glābties, padara pavisam nervozu.

Priekš Dubinas bija kas jauns, ka tie prūši nesedzas vis deķiem, bet pēļiem. Viņš no sākuma iedomājās, ka tie cilvēki lienot maisā iekšā.

Kopiespajds no šejienes tāds pa vidam. Varbūt būtu labāks, ja mūs pastāvīgi netraucētu domas par šiem cietumā. Man jau likās, ka viņas izjauks pat katru baudījumu visā ceļojumā. Tagad jau drusku labāki – vismaz cerības jau ir uz labākiem laikiem.

21. febr. 1906. g. (j. st.)

Tagad, paldies dieviņam, esmu reiz mierīgi “savās mājās”, varu mierīgi nosēsties un atķert nokavēto.

14./II iesēdāmies ar Dubinu fūrmanī un aizbraucām uz nākošo pēc Eidkūniem staciju Stalopeniem.⁶⁹ Iesēdāmies godīgi III. klases vagonā un mierīgā garā aizbraucām līdz Insterburgai. Tur izkāpām, nodevām bagāžu uzglabāt, bet paši devāmies apskatīt pilsētu, jo līdz mūsu istā vilciena pienākšanai atlika kādas 2 stundas. Pilsētiņa krietni liela; še ļoti daudz militāra: staigā pa ielām, ka čum vien, tādi izdresēti, maktīgi⁷⁰ muļķīgiem ģimjiem. Mēs ar Dubinu nemaz nevaram pierast pie viņu gaišās uniformas: tā mums atgādina krievu

žandarmus, un tā vien liekas, ka kāds tūliņ ķersies pie apkakles un stieps uz učastku...

Iekodām vēl krietnas vakariņas un tad likām uz staciju. Mūs pārsteidza lētā biļete. Tikai apmēram 14 markas līdz pašai Berlīnei. Iekāpuši vagonā, uzmeklējām kaktu un sākām rīkoties uz braukšanu. Te jāievēro vēl tas, ka Vācijā pastāv arī vēl IV. klases vagoni; tie ir tie lētākie. Beņķi tur stieejas gar sienām. Labākās vietas, zināms, tad ir visi 4 kakti, kuros tad vari tupties un sēties, kā vien patīk. Arī es iedzīvojos vienā kaktā un, pateicoties tam, krietni vien dabūju gulēt (brauciens iznāca taisni pa nakti).

Mēs sevi no tiem prūšiem nepavisam nelikāmiem traucēties, bet pērām tik pa latviski vaļā. Es vēl piebildu, ka nu tik var lamāties: tie prūši tak tā kā tā nekā nesaprot. Te uzreiz kāds teic: "Tā nemaz nav!" Apskatos – kāds strādnieks, vēlāk izrādījās arī emigrants. Tā tad nevar vis palaisties uz to, ka nesapratīs, un laist tik vaļā!

Mūsu līdzceļotāji prūši atstāja uz mani ļoti sliktu iespaidu: sievietes nejēdzīgas koķetes, vīrieši neizsakāmi muļķīgiem ģimjiem. Nepierasts man arī viņu sabiedriskums: kurš iekāp vagonā, pasaka visiem "Morgen"⁷¹ un kā vecs paziņa sarunājas, ar ko tik tam patīk no visa vagona. Mūsu latviešu mēli tie, zināms, nesaprata un skatījās uz mums diezgan naidīgi. Kāds tik apprasījās, vai tas nesot angļiski!...

Braucām un gulējām, gulējām un braucām līdz rītam. No visas Prūsijas neko neredzējām. No rīta izkāpu kādā stacijā iekost un saptapu – Mazo. Tas bij pārsteigums. Apprasījāmiem tūliņ par visu.

Nesaprotu, vai tad agrākās laimes vietā Tomu apsēdusi nelaime? Uz robežas jāiekrīt, bēgot jāiekrīt, un visur tikai nelaimes gadījušās, kuras tik par simtiem vienam var nākt priekšā? Taisni traki: būtu izsprucis, ja nesaķērusi to sarga sieva ar bērnu uz rokām. Viņš negribējis to sist un – palicis turpat! Tā tad atkal visas cerības vējā!...

Berlīnē sastapām Zaru⁷² un nolēmām palikt tur tik vienu dienu – arī Prūsijā manāma Krievijas reakcija: tikai skaties, ka 24 stundu laikā tevi neizraida uz Krieviju atpakaļ. Esot no Kēnigsbergas⁷³ jau izdzīti kādi pāra simts žīdu, pat tādi, kuri tur nodzīvojuši jau vairāk gadus. Arī no Berlīnes raidot projām.

Cik nu tā laika bij, to pašu izlietojām priekš Berlīnes apskatīšanas. Ļoti buržujiska pilsēta: visur tik kungi oktoberos.⁷⁴ Apprasījās par strādnieku sapulcēm: tās noritot ļoti omulīgi. Sasēdot tie sociāl-

demokrāti ar savām madāmām ap galdiem, iedzerot glāzi alus un paklausoties mierīgā garā, ko tur spriežot. Nē, mēs, Krievijas pa-valstnieki, to nesaprotam...

Berlīne ir trīstāšīga⁷⁵ pilsēta: visur kust vagoni – gan apakš zemes, gan virs zemes, gan zem padebešiem. Cilvēku milzums, bet visi kust tik kārtīgi, viens otram nemaz nepieduras. Nesaprotu, kas tā būtu Rīgā par grūstīšanos, ja tur kādreiz uz ielas būtu tik daudz cilvēku – viens otram kājas nomītu!

Vienīgais, ko daudz maz dabūjām apskatīt, tas bij akvariums.⁷⁶ Ļoti mākslīga būve, katram dzīvniekam piemērota viņa dzīves vieta: putni pa kokiem un klintīm, zivis – pēc jūras dibena izbūvētos ba-seinos, čūskas tuksnešos.

16./II vakarā iesēdāmies vilcienā un braucām uz Frankfurti pie Mainas. Tā kā brauciens iznāca pa nakti, tad, zināms, it un nekā interesanta nebij. Mums tik piebiedrojās kāds ļoti naivs židiņš-emig-rants, kurš ar savu naivumu mani nervozu padarīja.

Frankfurtē pārsēšanās Schnellzugā⁷⁷ (tālāk IV. kl. vagonu vairs nav) uz Bāzeli, tas bij jau 17./II ap pulkst. 12 dienā. Iebraucām Vā-cijas kalnos – apkārtne palika jo interesantāka. Pavisam citi ģimji cilvēkiem, nekā prūšiem. Interesanti izskatās ciemi ar glītajām div vai trīstāšīgajām dzīvojamām ēkām. Tās pa lielākai daļai no māliem būvētas ar koka daļām satura dēļ pa vidu; tās izbūvētas dažādu krustu veidā.

Jo tālāk uz dienvidiem, jo vairāk kalnu. No Heidelbergas velkas jau vesela kalnu rinda. Kalnu dienvidu nogāzes apaudzētas skais-tiem dārziem; kalnu gali noauguši bieziem mežiem, kuros redzams vēl liels sniegs, kurpretim ielejas jau zaļas. Uz pašas Šveices robežas izbraucām vairākiem tunelīem cauri un beidzot atradāmies Vācijas Bāzelē. Aprasījās mums, vai nav kā collējama;⁷⁸ atteicām, ka nav, un ar to pietika. Priekš mums tas ļoti neparasts, ka cilvēkam tā uztic-as. Mēs jau sagaidījām vienu lielu paku jaukšanu, bet iznāca tik vienkāršs jautājums. Pavisam neparasti priekš krievu pilsoņa...

22. febr. 1906 (turpinājums).

Šveices robežas pilsētā Bāzelē jau pavisam cita atmosfēra: koķe-tējošo vācu ķelnerieņu⁷⁹ vietā cilvēki, kuri apzinās izpildot tik savu pienākumu, dumjo vāciešu ģimju vietā dzīvas, pašapzinīgas sejas. Tas bij pirmais, ko novērojām, ēzdami Bāzeles vokzālē⁸⁰ vakariņas un gaidīdami vilcienu. Ap pulkst. 9 vakarā iesēdāmies kādā. Bijām

tā noguruši, ka katrs savā vietā aizmigām un atmodāmies tik pie pašas Cīriķes.

Izkāpām un gudrojām, kā nu tikt tālāk. Te redzu, stāv Vecozols.⁸¹ Nudien, laime. Aizveda mūs uz Lindes viesnīcu. Palidām zem pēļiem un bijām – *note*.⁸²

Otrā dienā – pie svētdienas sapazināmies ar kādu daļu no šejienes sekcijas biedriem. Uz kāpām Zürichbergā.⁸³ Krietns kāpiens. Bet ir tad ar varens skats! Pati Cīriķe ar ezeru ielejām, visapkārt tai – kalni. [...] ⁸⁴ Nekā ar vairāk to dienu nedabūjām darīt. Nolēmām tik pirmsdien sākt meklēt dzīvokļus.

Tā bij gan skraidīšana, līdz dabūjām katrs sev mājas vietu! Cīriķe milzīgi plaša, jo pie katras mājas klāt lielu lieli dārzi. Turklāt vēl šejienieši aizspriedumu pilni vislielākā mērā: man kā sievietei briesmīgi grūti dabūt dzīvokli. Te pastāvot vesela Sittenpolicija,⁸⁵ ar kuru varot dažreiz iznākt visnepatīkamākās lietas. Dzīvokļa saimniecei tiesība tevi divas nedēļas nodzīvojušu stundas laikā izsviest no dzīvokļa, kā tas ar kādiem biedriem jau noticis, pie kuriem kāds cilvēks pārgulējis pa nakti. Tās bābas varot pat noteikt, ka nevienam cilvēkam nav tiesības pie tevis nākt. Tas tak ir nejēdzīgi! Mēs, latviešu revolucionāri, nolēmām pagaidīt, kamēr atbrauc mums vēl pastiprinājums no Baltijas, lai kopīgiem spēkiem varētu tās bābas patriekt kalnos!

Pēc divu dienu ilgas skriešanas sadabūju beidzot dzīvokli. Redzēšu, kā varēšu iedzīvoties.

Esmu ļoti nogurusi no garā brauciena; bet vēl vairāk mani nogurdina mana tagadējā vientulība. Kamēr bij jābrauc, jāskrien, jāiet, tā nebij tā sajūtama, bet tagad dienu no dienas tā man uzmācas vēl vairāk.⁸⁶

Kādēļ es atbraucu šurp, kā man šie vajaga? Šie jautājumi uzmācas aizvien biežāk. Es tak aizbraucu no Rīgas visvairāk tādēļ, ka iestājās bezdarbība un vientulība. Braucu taisni pie Toma. Bet tagad – ko es šie atrodu? To pašu, ko Rīgā atstāju, – bezdarbību un vientulību. Klāt vēl pievienojies nemiers par Tomu. Tiešām nezinu, ar ko tas beigsies.

Bezdarbība vismaz tagad pilnīga. No cerētās kopdarbības laikam nekas neiznāks. Sekcijas sapulce ievēlēja komisiju, kura, lai izstrādātu programmu, pēc kuras ierīkot kopīgu nodarbošanos. Pirmā komisijas sēdē Rublis⁸⁷ taisni noskaitās ar mums “jaunajiem”, kuri

negribēja pieņemt viņa projektu, un gribēja skriet prom. Par to atkal mēs tā noskaitāmies, ka atstājam nopietni sēdi. Tā komisija būtu likvidējusi tāpat savu darbību kā patvaldības komisijas, ja par mierinātājiem nebūtu ieradušies citi. Beigu beigās izrādījās, ka nekādu programmu nevar uzstādīt, jo nav referentu. Redzēs, kāda veida kopdarbību tagad nospriedīs kopējā sekcijas sapulcē. Atliek vēl cerības uz pašdarbību. Ierakstījos par biedreni šejienes soc[iāl]-dem[okrātu] izglītības biedrībā “EinTrachtā”,⁸⁸ lai varētu lietot tās bibliotēku. Še pastāv vēl kāda krievu bibliotēka, kura arī būs jāizlieto. Ar pašas sekcijas bibliotēku stāv ļoti vāji. Interesanti tik, kā stāvēs ar pašu nodarbošanās spēju. Esmu laikam milzīgi bāla un vāja, jo, kad aizrunājos par darbu, tad biedri man pastāvīgi atgādina, ka man jau vispirms vajagot atpūsties. Pilnīgi sajūtu savu vājumu: pirmās divi dienas, kad meklējam dzīvokļus, sāpēja no staigāšanas pa šejienes kalnainajām ielām visi kauli, gulēju gultā pavisam stīva. Pastāvīgi sāp galva. Pie domām par Tomu pastāvīgi līst asaras, dažreiz pat uz ielas vidus: nervi pavisam pagalam – nevaru sevi savaldīt. Un tad šī vientulība, kura man atļauj pastāvīgi par Tomu domāt! Tagad pat ar biedriem kopā sajūtu to, ka viņa trūkst. [...] ⁸⁹

23.II. 1906. [...] No rītiem līdz pusdienas laikam, kamēr izdala jaunās avīzes, vēl var cik necik apmierināties. Bet tad, pēc pusdienas, kad sanākam uz dziedāšanas mēģinājumu (28.II tiek rīkots latviešu vakars), man gribas tik vilkties kaktā iekšā; sveša, pavisam sveša man liekas visa sabiedrība, lai gan tā tagad pastāv jau no kādiem 100 latviešiem, var teikt, no biedriem vien. Gribas tik līst kaktā un raudāt, raudāt... [...]

24.II. 1906. [...] Mums, tas ir, šejienes sekcijas dziedātājiem, tagad ikdienas mēģinājumi: vakars tuvojas, bet ar to dziedāšanu iet ļoti vāji. Bet ne par to dziedāšanu gribēju rakstīt, bet par tiem dziedātājiem. Jāsaka vispār, ka es esmu še kā melna avs starp baltām: mūžīgi viena. Man vienmēr tā liekas, ka es būtu citiem pa kājām. Nemaisos arī tad nekur; kad prasa – atbildu; tā turu muti ciet. [...]

4.III. 1906. Nekur tomēr nav labāk kā dzimtenē! Tur bij pavisam citi cilvēki nekā še! Birģeliskums še parādās ik uz soļa. Šejienes strādniekus pavisam nevar salīdzināt ar Krievijas strādniekiem. Bijām abi ar Mazo uz kādu Diskussions-Abend Eintrachte.⁹⁰ Nu, lai dievs nedod, ko tur dabūjam dzirdēt! Kāds Dr. Doeblers runāja [...] un strādnieki viņam piebalsoja. Visi viņi pilnīgi Bernšteina⁹¹

piekritēji. Aizmirsts Marks,⁹² aizmirsts Kautskis,⁹³ aizmirstas visas pretišķības starp kapitālu un darbu. Viņiem visiem te tik silti un labi pie tagadējiem apstākļiem, ka viņi nevar pat iedomāties, ka šie apstākļi var grozīties viņiem par sliktu. [...]

Skatījāties abi ar Mazo viens otram acīs un smējāties. Man radās milzīga vēlēšanās zubrīt to vācu mēli, lai tos cūkas reiz krietni varētu sajāt. Pie tādiem uzskatiem nav brīnums, ka viņi mūsu Latv. Str. Part.⁹⁴ nosauc par anarķistisku.

Man jābrīnās tik, ko dara mūsu šejienes sekcijas sociāldemokrāti, kuri pierakstījušies gan Entrachtē par biedriem, nodzīvojuši šē dažs jau pārs gadus, tātad, domājams, prātis gluži labi vāciski, nemaz tomēr nav griezuši vērību uz šiem “soc.-dem.” vakariem, kuros tiek nomaitāts strādnieku gars? [...]

Avots: Hoover Institution Archives, Voldemars and Milda Salnais, box 2.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Par 1905. gada revolūcijas norisēm sīkāk sk.: Jānis Bērziņš (1992; 1993). Bruņotās sacelšanās problēmas Latvijas pilsētās 1905. gada revolūcijā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4 (1992), 74.–90. lpp.; 1 (1993), 63.–76. lpp.; *Starp-
tautiska konference “Informācija, revolūcija, reakcija”. 2005. gada 23.–25. no-
vembris, Rīga (Latvija): materiālu krājums* (2005). Rīga: Latvijas Nacionālā
bibliotēka, 2005; Līga Lapa (2007). 1905. gada 13. janvāra demonstrācijā
ievainotie. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 87.–108. lpp.; Līga Lapa
(2007). 1905. gada 13. janvāra demonstrācijā kritušie un no ievainojumiem
mirušie. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 96.–119. lpp.; Līga Lapa (2010).
Kaujinieku darbība 1905. gada otrajā pusē. *Latvijas Vēstures Institūta Žur-
nāls*, 4, 44.–68. lpp.; u.c.
- ² Biogrāfiskais apraksts sagatavots, balstoties uz: *Latvijas Nacionālā arhīva
Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (turpmāk: LVVA), 2570 (Ārlietu ministrijas
Administratīvais departaments un Līgumu departaments)–14–1325, 1326;
3234 (Iekšlietu ministrijas Administratīvais departaments)–33–49969;
Hoover Institution Archives, Voldemars and Milda Salnais, box 1, 2; Jānis
Grīns. Darbs uztur jaunu. Mildas Salnās 70 mūža gadi. *Laiks*, 25.08.1956.,
3. lpp.; Arturs Strautmanis. Kalpošanai veltīts mūžs. Žurnāliste, politiķe un
sabiedriskā darbiniece Milda Salnā – 80gadniece. *Latvija*, 27.08.1966., 3. lpp.;
P. Jelgavietis. Cīnītāja par brīvību un tautas tiesībām. Mildai Salnais 80 gadu.
Londonas Avīze, 26.08.1966., 4. lpp.; Milda Salnais. Izsūtīšana uz Sibīriju.
Londonas Avīze, 10.01.1969., 3. lpp.; Jānis Rudzītis. Beidzies vētrains mūžs.
Laiks, 27.05.1970., 6. lpp.
- ³ Sk.: LVVA, 117 (Rīgas apgabaltiesas prokurors)–1–682, 11. lp.; 4568 (Vid-
zemes guberņas Žandarmērijas pārvalde)–1–1636, 104. lp.

- ⁴ LVVA, 117-1-568, 34.-47. lp.
- ⁵ LVVA, 5570 (Biedriba "Piektais gads")-1-66, 181. lp.
- ⁶ LVVA, 117-1-208, 5., 6., 24., 28. lp. Par norādēm uz šajā un trijās iepriekšējās atsaucēs minētajiem avotiem autors izsaka pateicību Dr. hist. Līgai Lapai.
- ⁷ Milda Salnais. Izsūtīšana uz Sibīriju. *Londonas Avīze*, 10.01.1969., 3. lpp.
- ⁸ 1924. gada 7. jūnijā abi Rīgas Dzimtsarakstu nodaļā apprecējās vēlreiz, ko apliecina attiecīga laulības apliecība, kas glabājas Hūvera institūta arhīvā V. Salnā kolekcijā. Pieļaujams, minētais bija saistīts vai nu ar iepriekšējos gados kāda iemesla dēļ (konspirācija u.tml.) veiktu šķiršanos, vai vēlmi reģistrēt laulību ārpus baznīcas.
- ⁹ Eidkava (vācu val. *Eydtkau*) – Vācijas dzelzceļa stacija pie Lietuvas robežas, līdz 1938. gadam Eidkūņi (*Eydtkuhnen*), pēc 1945. gada Čerņiņevska Krievijā.
- ¹⁰ Nagaika – pie jostas piestiprināma ādas pletne, kazaku formastērpa sastāvdaļa.
- ¹¹ 1905. gada 9. janvārī Pēterburgā norisa t.s. Asiņainās svētdienas notikumi – strādnieku demonstrācijas apšaušana.
- ¹² Vasiļijs Sologubs (1848–1917), Krievijas armijas infantērijas ģenerālis, 1905.–1906. gadā Baltijas ģenerālgubernators.
- ¹³ Federatīvā komiteja – Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas un ebreju sociāldemokrātu "Bunda" pārstāvju 1904. gada rudenī Rīgā izveidota koordinējoša institūcija, kura lielā mērā vadīja 1905. gada revolūcijas norises pilsētā.
- ¹⁴ Aleksejs Orlovs (1861–1908), Krievijas armijas ģenerālmajors, 1905. gada decembrī – 1906. gada jūnijā soda ekspedīciju vienību komandieris Baltijas guberņās.
- ¹⁵ *Neblagonadezhnyi* (krievu val.) – neuzticams (politiski).
- ¹⁶ Dienasgrāmatā izmantoti gan t.s. vecā, gan jaunā stila datumi, to norādot.
- ¹⁷ Toms – Voldemāra Salnā (1886–1948) segvārds. Dzimis Lubānas pagastā, 1905. gadā beidzis Rīgas pilsētas reālskolu (mācību laikā darbojies nelegālajos skolēnu pulciņos), piedalījies revolūcijas norisēs. 1907. gadā piedalījies Krievijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas kongresā Londonā, pēc atgriešanās Rīgā arestēts, piespriesti 6 gadi ieslodzījuma katorgā, ko izcietis Sibīrijā. No 1913. gada mūža nometinājumā, izbēdzis un emigrējis uz ASV, darbojies latviešu kreisajās organizācijās kopā ar sievu. No 1917. gada Harbinā, tad Vladivostokā, bijis atbildīgos amatos latviešu organizācijās. 1920. gadā atgriezies Latvijā, Valsts statistiskās pārvaldes vicedirektors (arī vēlāk), 1921.–1923. gadā ārlietu ministra biedrs, bijis Saeimas deputāts no Sociāldemokrātu mazinieku partijas. 1925. gada aprīlī–decembrī tautas labklājības ministrs, 1933.–1934. gadā ārlietu ministrs. No 1937. gada sūtnis Zviedrijā.
- ¹⁸ Jānis – minētā segvārda īpašnieku identificēt neizdevās.
- ¹⁹ Mazais – minētā segvārda īpašnieku identificēt neizdevās. Vēsturnieces Līgas Lapas revolūcijas dalībnieku datu bāzē ir 16 personas ar šādu segvārdu, taču neviens no tiem neder dienasgrāmatā minētajam aprakstam.

- ²⁰ Domāta Milgrāvja bezalkohola biedrība “Ziemeļblāzma”.
- ²¹ Domāta Rīgas latviešu atturības biedrība “Auseklis”.
- ²² Domāta Jonatāna savstarpējās palīdzības biedrība Ilģuciemā.
- ²³ Augusts Dombrovskis (1845–1927), latviešu rūpnieks un mecenāts, uzturējis kultūras un izglītības iestādes Milgrāvi.
- ²⁴ Dubina – Ernesta Ozoliņa (1887–1942) segvārds. No 1903. gada darbojies sociāldemokrātiskajos skolēnu pulciņos Rīgā, piedalījies revolūcijā, 1906. gadā emigrējis uz Šveici, drīz atgriezies. 1911. gadā piespriesti 4 gadi izsūtījuma Narimā, pēc bēgšanas izsūtījumā Astrahaņas guberņā. 1921.–1923. gadā Latvijas valsts kontrolieris, vēlāk – Latvijas Bankas direktors. Nošauts padomju apcietinājumā.
- ²⁵ Dvinska – Daugavpils nosaukums 1893.–1918. gadā.
- ²⁶ Domāts: pēc pusdienas.
- ²⁷ Šajā laikā lielajās pilsētās darbojās konspirēti sociāldemokrātiskās partijas atbalsta centri (pajumte u.c.), ko dēvēja par komūnām.
- ²⁸ Ansis – jādombā, ka runa ir par Jāni Puriņu (1878–1919; segvārdi: Ansis, Austrīņš), kuram bija šāds segvārds. Krāsotājs, Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Ventspils organizācijas komitejas loceklis, mežabrālis. 1906. gada augustā emigrējis uz Šveici, vēlāk dzīvojis Vācijā, ASV. 1917. gadā atgriezies Krievijā, kritis Sarkanās armija sastāvā.
- ²⁹ Vežbolova (arī: Veržbolova) – Krievijas robežstacija uz Vācijas robežas, mūsdienās – Virbale (*Virbalis*) Lietuvā.
- ³⁰ Fūrmanis – ormanis, važonis.
- ³¹ *Samovar* (krievu val.) – patvāris tējas pagatavošanai. Šis un nākamajā piezīmē minētais vārds ir vienīgie krievu valodas vārdi dienasgrāmatā, kurus tās autore raksta latīņu alfabēta burtiem, pārējie rakstīti kirilicā.
- ³² *Uchastok* (krievu val.) – [policijas] iecirknis.
- ³³ *Kur'erskii* (krievu val.) – kurjeru. Acimredzot domāts kāds īpašs vilciena reiss, ar kuru transportēja kurjerpastu u.tml.
- ³⁴ Kovno – Kauņas (Lietuvā) nosaukums Krievijā.
- ³⁵ *Krainiaia konspiratsiia* (krievu val.) – galēja konspirācija.
- ³⁶ *Zamkovaia gora* (krievu val.) – pils kalns.
- ³⁷ Jānis Gulbis – minēto personu identificēt neizdevās. Vēsturnieces Līgas Lapas revolūcijas dalībnieku datu bāzē ir 12 personas ar šādu vārdu un uzvārdu, taču neviens no tiem precīzi neder dienasgrāmatā minētajam aprakstam.
- ³⁸ Piļvišķi – dzelzceļa stacija, mūsdienās Lietuvā (*Pilviškiai*).
- ³⁹ Kibartuži – Ķibarti (*Kybartai*), 1905. gadā – miests, mūsdienās pilsēta Lietuvā.
- ⁴⁰ Jādombā, šeit domātas Ķibartos esošās kontaktpersonas.
- ⁴¹ *Slava bogu* (krievu val.) – paldies dievam.
- ⁴² *Nosil'shchik* (krievu val.) – mantu nesējs.
- ⁴³ Domāts – pārvest pāri robežai.
- ⁴⁴ Domāts kontrabandists, šajā gadījumā persona, kas koordinē nelegālu robežas pāriešanu.

- 45 Dmitrijs Trepovs (1850–1906), revolūcijas laikā Pēterburgas guberņas ģenerālgubernators ar ārkārtējām pilnvarām.
- 46 Fjodors Dubasovs (1845–1912), Krievijas Kara flotes admirālis, 1905.–1906. gadā Maskavas guberņas ģenerālgubernators ar ārkārtējām pilnvarām.
- 47 Sergejs Vite (1849–1915), 1903.–1905. gadā Krievijas Ministru komitejas, 1905.–1906. gadā Ministru padomes priekšsēdētājs (premjerministrs).
- 48 “Pa etapu” – Krievijas sodu sistēmā ieslodzīto ceļš stingrā apsardzībā līdz ieslodzījuma jeb izsūtīšanas vietai.
- 49 *Stoi, stoi, nichego ne boisia, barynia* (krievu val.) – Stāvi, stāvi, ne no kā nebaudies, kundze.
- 50 *Vintovka* (krievu val.) – šautene.
- 51 *Shtyk* (krievu val.) – durklis.
- 52 Sāļits – žargonvārds, domāts – dārģs.
- 53 Volkoviški – apriņķa pilsēta Lietuvā (*Vilkaviškis*).
- 54 Insterburga – pilsēta Vācijā, mūsdienās – Čerņahovska Krievijā.
- 55 *Aber das ist ja kein Pass! Gehen Sie zurück über die Grenze und fragen Sie den Gubernator einen Pass* (vācu val.) – Tā taču nav pase! Ejiet atpakaļ pāri robežai un jautājiet gubernatoram pasi.
- 56 *Na hier stinkt es auch nach Russland* (vācu val.) – Arī šeit smird pēc Krievijas.
- 57 Pristavs – Krievijā policijas iecirkņa priekšnieks. Šajā gadījumā nav saprotams, ko dienasgrāmatas autore domājusi – segvārdu vai žargonvārdu, ar kuru apzīmējusi kādu kontaktpersonu.
- 58 Bunds – Vispārējā ebreju strādnieku savienība Krievijā, Lietuvā un Polijā (ebreju sociāldemokrātiska partija).
- 59 “*Vorwärts*” – Vācijas Sociāldemokrātiskās partijas centrālais laikraksts.
- 60 Domāts – raksturīgi.
- 61 *Schutzmann* – domāts žandarms.
- 62 Flīģelmantelis – domāts žandarma formastērpa mētelis.
- 63 Domāts – pastaigājās.
- 64 Gorodovojs – Krievijā policijas ierindas kārtībnieks.
- 65 Domāts – šauj.
- 66 Domāta kafija.
- 67 Acīmredzot domāts kāds maizes izstrādājums.
- 68 Domāts – spēlē.
- 69 *Stallupönen* – pilsēta Vācijā, mūsdienās – Ņesterova Krievijā.
- 70 Domāts – stipri, ļoti.
- 71 *Morgen* (vācu val.) – rīts; te domāts, ka sasveicinājās, sakot “labrīt”.
- 72 Iespējams, domāts Jānis Ozols (1878–1968), viens no sociāldemokrātu partijas vadītājiem, vēlākais Krievijas Domes loceklis, kura segvārds bija “Zars”.
- 73 Kēņigsberga – pilsēta Vācijā, mūsdienās – Kaļiņingrada Krievijā.
- 74 Oktobers – modē esoša vīriešu galvassega jeb cepure.
- 75 Trīstāšīgs – domāts trīsstāvu.
- 76 Acīmredzot domāts zooloģiskais dārzs.
- 77 *Schnellzug* (vācu val.) – ātrvilciens.

- ⁷⁸ Domāts – muižnieks.
- ⁷⁹ Ķelneriene – domāta viesmīle.
- ⁸⁰ Vokzāle – domāta stacija.
- ⁸¹ Jūlijs Vecozols (1884–1945), rakstnieks, žurnālists, skolotājs, ierēdnis. Piedalījies revolūcijā, 1905. gada beigās emigrējās uz Šveici, vēlāk ASV. Atgriezies Latvijā 1921. gadā. Miris bēgļu gaitās Vācijā.
- ⁸² *Note* (franču val.) – skaņa, tonis. Šajā gadījumā domāts: palīdām zem pēļiem un bijām klusi, neizdvesām ne skaņas.
- ⁸³ *Zürichberg* – kalns austrumos no Čirihes, pie Čirihes ezera.
- ⁸⁴ Šeit izlaists plašāks dabas apraksts, turpmāk – personisko jūtu un pārdzīvojumu saistībā ar “Tomu” raksturojums.
- ⁸⁵ *Sittenpolizei* – tikumības policija.
- ⁸⁶ Šajā laikā dienasgrāmatas autore ir grūtniecības stāvokli (dēļ piedzima 1906. gada jūnijā), kas varēja nopietni iespaidot viņas veselību pēc apgrūtinotā ceļojuma un iekārtošanās pūliņiem.
- ⁸⁷ Rublis – viens no Pētera Birkerta (1881–1956) segvārdiem. Skolotājs, revolucionārs, folklorists. 1906.–1913. gadā emigrācijā Šveicē un ASV. Starpkaru periodā darbojās Latvijā.
- ⁸⁸ *Eintracht* (vācu val.) – Saskaņa.
- ⁸⁹ Dienasgrāmatas 26. februāra ieraksts vēsta, ka šajā dienā no Toma saņemta vēstule.
- ⁹⁰ *Diskussions-Abend Eintracht* (vācu val.) – acimredzot domāts: diskusiju vakars “Saskaņa”.
- ⁹¹ Eduards Bernšteins (1850–1932), Vācijas sociāldemokrātiskās kustības ideologs, noliedza radikālos kustības mērķus un darbības metodes, uzskatīja, ka strādnieku stāvokļa uzlabošanās panākama legālas darbības formā.
- ⁹² Karls Markss (*Marx*; 1818–1883), Vācijas filozofs, komunistiskās kustības ideologs.
- ⁹³ Karls Kautskis (*Kautski*; 1854–1938), Vācijas sociāldemokrātiskās kustības ideologs.
- ⁹⁴ Domāta 1904. gadā izveidotā Latviešu sociāldemokrātiskā strādnieku partija; 1906. gadā tā iekļāvās Krievijas Sociāldemokrātiskajā strādnieku partijā kā Latvijas Sociāldemokrātija.